УДК 629.017

О. В. Літвінов

МЕТОД ВИЗНАЧЕННЯ ПАРАМЕТРІВ ОПОРУ РУХУ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОЛІСНОЇ ТЕХНІКИ В ДОРОЖНІХ УМОВАХ

Розроблено метод визначення параметрів опору руху спеціальної колісної техніки та його складових: сумарного коефіцієнта дорожнього опору та коефіцієнта аеродинамічного опору, з використанням мікропроцесорного комплексу. Запропонований метод дозволяє визначати швидкість з високою точністю та довільно встановлювати датчики прискорення в площині дороги.

К л ю ч о в і с л о в а: коефіцієнт дорожнього опору, коефіцієнт аеродинамічного опору, мікропроцесорний комплекс, спеціальна колісна техніка.

Постановка проблеми. Визначення параметрів опору руху автомобіля та його складових є важливими завданнями теорії автомобіля [1, 2]. Досліджуючи властивості колісної техніки, доводиться зіставляти результати розрахунку і експерименту, для чого треба знати реальні величини опору коченню і опору повітря в кожному конкретному випадку [3]. На етапі випробувань також потрібно точно визначати показники динамічності для підтвердження заявлених тактико-технічних характеристик спеціальної колісної техніки. Таким чином, актуальним питанням є вдосконалення методів вимірювання параметрів опору руху, особливо їх варіантів, які не потребують складного або надмірно коштовного обладнання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Коефіцієнт аеродинамічного опору (або фактор обтічності) звичайно визначають в аеродинамічних трубах, а опір коченню – на стендах з біговими барабанами. Вказані методи потребують значної витрати коштів, при цьому вони лише імітують реальні умови руху. Реальні умови експлуатації моделюються при використанні методу вибігу [4, 5], який дозволяє визначити середні за довжиною вибігу автомобіля показники дорожнього і аеродинамічного опору. Метод одноразового вибігу складний та трудомісткий і потребує спеціального устаткування [4, 6]. Більш простим і доступним є метод дворазового вибігу [4, 6]. Але зазначені методи не дозволяють розділити опір коченню і опір аеродинамічної сили [2].

Автори праці [3] пропонують у режимі вибігу автомобіля на різних швидкостях оцінити уповільнення, а потім за раніше виведеними формулами знайти коефіцієнт опору повітря і коефіцієнт опору коченню:

$$C_x = \frac{2 \cdot \beta \cdot m \cdot \left(\dot{V}_1 - \dot{V}_2 \cdot K_V \right)}{F \cdot \rho \cdot \left(V_1^2 - V_2^2 \cdot K_V \right)}; \quad (1)$$

$$\psi = \frac{\beta \cdot \left(\dot{V}_2 \cdot V_1^2 - \dot{V}_1 \cdot V_2^2 \right)}{g \cdot \left(V_1^2 - V_2^2 \cdot K_V \right)}, \quad (2)$$

де ρ – густина повітря; F – площа лобового перерізу автомобіля; m – маса автомобіля; β – коефіцієнт урахування обертових мас автомобіля; K_V – коефіцієнт урахування впливу швидкості на опір кочення; $\dot{V}_i$, V_i – прискорення та швидкість автомобіля у i-й момент часу.

Недолік вказаного методу – необхідність попереднього визначення коефіцієнта врахування впливу швидкості на опір кочення.

Отже, потрібні подальші дослідження.

Метою статті є розроблення методу визначення параметрів опору руху спеціальної колісної техніки та його складових з використанням мікропроцесорного комплексу. Для досягнення

© О. В. Літвінов, 2017

поставленої мети необхідно визначити параметри дорожнього та аеродинамічного опору спеціальної колісної техніки.

Визначення дорожнього та аеродинамічного опору спеціальної колісної техніки. Для вирішення поставленої задачі доцільно використати метод парціальних прискорень [1]. Рівняння руху автомобіля має такий вигляд:

$$m \cdot \dot{V} = P_K - \sum P_{\text{оп}}, \tag{3}$$

де P_K – тягова сила; $\sum P_{\text{оп}}$ – сумарна сила опору руху.

$$\sum P_{\text{оп}} = m \cdot g \cdot \psi + k \cdot F \cdot V^2, \tag{4}$$

де g – прискорення вільного падіння; $\psi = f \pm i$ – сумарний коефіцієнт дорожнього опору; k – коефіцієнт опору повітря; f – коефіцієнт дорожнього опору; i – величина поздовжнього ухилу шляху.

У режимі руху накатом тягова сила дорівнює нулю і вираз (3) з урахуванням формули (4) набере такого вигляду [2]:

$$m \cdot \dot{V} = -\left(m \cdot g \cdot \psi + k \cdot F \cdot V^2\right). \tag{5}$$

За допомогою мікропроцесорного комплексу на основі акселерометрів можна визначати лінійні прискорення та швидкість автомобіля у моменти часу t_1 та t_2 з кроком Δt. У такому разі рівняння (5) для вимірювання параметрів буде розгорнуто у систему двох рівнянь [2]:

$$\begin{cases} \dot{V}_1 = -g \cdot \psi - \dfrac{k \cdot F}{m} \cdot V_1^2; & (6) \\ \dot{V}_2 = -g \cdot \psi - \dfrac{k \cdot F}{m} \cdot V_2^2. & (7) \end{cases}$$

Спільне розв'язання рівнянь (6) і (7) дозволяє визначити параметри ψ та $k \cdot F$:

$$\psi = \frac{1}{g} \cdot \left(\frac{\dot{V}_1 \cdot V_2^2 - \dot{V}_2 \cdot V_1^2}{V_1^2 - V_2^2} \right); \tag{8}$$

$$\frac{k \cdot F}{m} = \frac{\dot{V}_1 - \dot{V}_2}{V_2^2 - V_1^2}. \tag{9}$$

Коефіцієнт аеродинамічного опору автомобіля визначається з відомої залежності

$$C_X = \frac{2 \cdot k}{\rho}. \tag{10}$$

З урахуванням формули (9) вираз (10) подано у такому вигляді:

$$C_X = \frac{2}{\rho} \cdot \frac{m}{F} \cdot \frac{\dot{V}_1 - \dot{V}_2}{V_2^2 - V_1^2}. \tag{11}$$

На рисунку показана схема, що дозволяє визначати параметри опору руху, використовуючи лінійні прискорення та швидкість руху спеціальної колісної техніки.

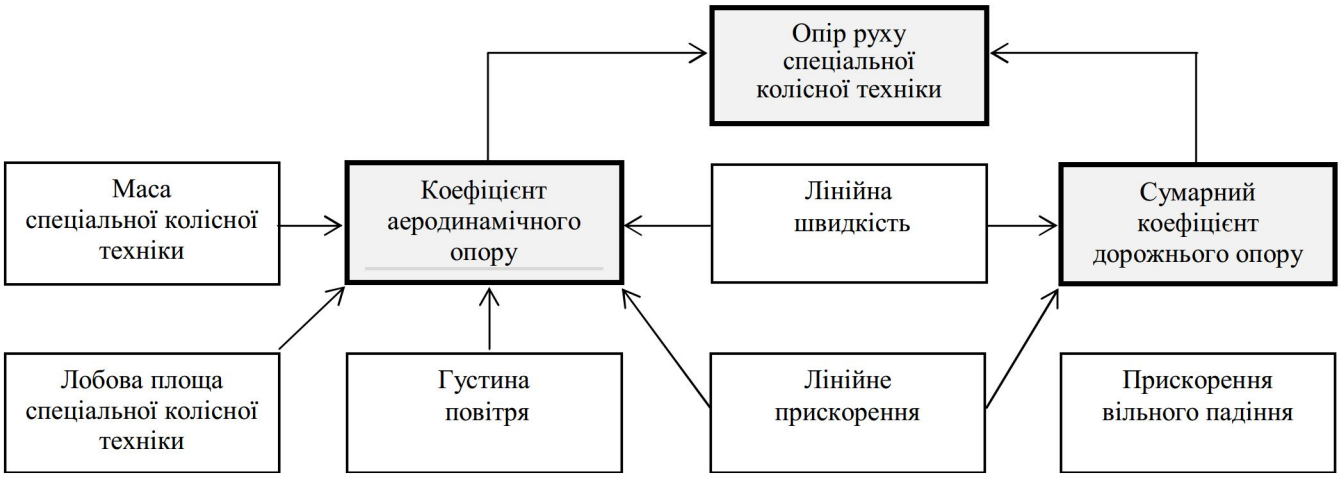

Схема визначення параметрів опору руху спеціальної колісної техніки в дорожніх умовах за допомогою мікропроцесорного комплексу

У випадку, коли швидкість руху неможливо визначити з потрібною точністю, її необхідно обчислювати через кутові величини та миттєвий радіус повороту, як показано у працях [7, 8], де запропонована схема для визначення кінематичних параметрів транспортних засобів при довільній установці датчиків у площині дороги, за якою можна визначити кутову швидкість, кутове прискорення та радіус повороту:

$$\varepsilon = \frac{\left(\dot{V}_A^X - \dot{V}_B^X\right)\cdot\left(Y_B - Y_A\right) + X_{AB}\cdot\left(\dot{V}_A^Y - \dot{V}_B^Y\right)}{\left(Y_B - Y_A\right)^2 + X_{AB}^2}; \tag{12}$$

$$\omega = \operatorname{sgn}\sqrt{\left|\frac{\left(\dot{V}_A^Y - \dot{V}_B^Y\right)\cdot\left(Y_B - Y_A\right) + X_{AB}\cdot\left(\dot{V}_A^X - \dot{V}_B^X\right)}{\left(Y_B - Y_A\right)^2 + X_{AB}^2}\right|}; \tag{13}$$

$$R = \frac{\varepsilon\cdot\dot{V}_A + \omega^2\cdot\dot{V}_B}{\varepsilon^2 + \omega^4} + 0{,}5\cdot Y_{AB}, \tag{14}$$

де Y_A, Y_B – координати встановлення датчиків прискорення; X_{AB}, Y_{AB} – відстань між датчиками у поздовжній та бічній площинах відповідно.

Лінійну швидкість визначимо як добуток кутової швидкості та радіуса повороту транспортного засобу. Використовуючи рівняння (12–14), отримаємо

$$V = \omega\cdot\left[\frac{\varepsilon\cdot\dot{V}_A + \omega^2\cdot\dot{V}_B}{\varepsilon^2 + \omega^4} + \frac{Y_{AB}}{2}\right]. \tag{15}$$

Отримані з мікропроцесорного комплексу дані у моменти часу t_1 и t_2 з кроком Δt дозволяють розгорнути вираз (15) у систему двох рівнянь:

$$\begin{cases} V_1 = \omega_1\cdot\left[\dfrac{\varepsilon_1\cdot\dot{V}_{1A} + \omega_1^2\cdot\dot{V}_{1B}}{\varepsilon_1^2 + \omega_1^4} + 0{,}5\cdot Y_{AB}\right]; & (16) \\ V_2 = \omega_2\cdot\left[\dfrac{\varepsilon_2\cdot\dot{V}_{2A} + \omega_2^2\cdot\dot{V}_{2B}}{\varepsilon_2^2 + \omega_2^4} + 0{,}5\cdot Y_{AB}\right]. & (17) \end{cases}$$

Вираз (8) перетворимо на такий:

$$\psi = \frac{1}{g}\cdot\left[\frac{\dot{V}_1^X\cdot\omega_2^2\cdot\left(\dfrac{\varepsilon_2\cdot\dot{V}_{2A} + \omega_2^2\cdot\dot{V}_{2B}}{\varepsilon_2^2 + \omega_2^4} + \dfrac{Y_{AB}}{2}\right) - \dot{V}_2^X\cdot\omega_1^2\cdot\left(\dfrac{\varepsilon_1\cdot\dot{V}_{1A} + \omega_1^2\cdot\dot{V}_{1B}}{\varepsilon_1^2 + \omega_1^4} + \dfrac{Y_{AB}}{2}\right)}{\omega_1^2\cdot\left(\dfrac{\varepsilon_1\cdot\dot{V}_{1A} + \omega_1^2\cdot\dot{V}_{1B}}{\varepsilon_1^2 + \omega_1^4} + \dfrac{Y_{AB}}{2}\right) - \omega_2^2\cdot\left(\dfrac{\varepsilon_2\cdot\dot{V}_{2A} + \omega_2^2\cdot\dot{V}_{2B}}{\varepsilon_2^2 + \omega_2^4} + \dfrac{Y_{AB}}{2}\right)}\right]. \tag{18}$$

Коефіцієнт аеродинамічного опору визначимо за такою залежністю:

$$C_X = \frac{2}{\rho}\cdot\frac{m}{F}\cdot\frac{\dot{V}_1^X - \dot{V}_2^X}{\omega_2^2\cdot\left(\dfrac{\varepsilon_2\cdot\dot{V}_{2A} + \omega_2^2\cdot\dot{V}_{2B}}{\varepsilon_2^2 + \omega_2^4} + \dfrac{Y_{AB}}{2}\right) - \omega_1^2\cdot\left(\dfrac{\varepsilon_1\cdot\dot{V}_{1A} + \omega_1^2\cdot\dot{V}_{1B}}{\varepsilon_1^2 + \omega_1^4} + \dfrac{Y_{AB}}{2}\right)}. \tag{19}$$

Вирази (18) та (19) є основою вдосконаленого методу вимірювання параметрів опору руху, що не потребує складного або надмірно коштовного обладнання. Похибка вимірювання параметрів руху акселерометром мікропроцесорного комплексу не перевищує ±3 %.

Висновки

1. Розроблено метод визначення компонентів опору руху спеціальної колісної техніки та його складових: сумарного коефіцієнта дорожнього опору та коефіцієнта аеродинамічного опору, з використанням мікропроцесорного комплексу, в якому вимірювальною апаратурою є лише датчики лінійних прискорень.

2. Запропонований метод, на відміну від відомих, дозволяє визначати швидкість з високою точністю, довільно встановлювати датчики у площині дороги та не потребує складного або надмірно коштовного обладнання. Похибка вимірювання параметрів руху акселерометром мікропроцесорного комплексу не перевищує ±3 %.

Список використаних джерел

1. Метод парциальных ускорений и его приложения в динамике мобильных машин [Текст] / Н. П. Артемов, А. Т. Лебедев, М. А. Подригало и др. – Х. : Міськдрук, 2012. – 220 с.

2. Метод визначення сумарної сили опору руху автомобіля за допомогою датчиків лінійних прискорень [Текст] / М. А. Подригало, А. І. Коробко, Д. М. Клец, О. О. Назарько // Наукові нотатки Луцького національного технічного університету: міжвузівський зб. – Луцьк : ЛНТУ, 2010. – Вип. 78. – С. 432–434.

3. Рабинович, Э. Х. Расчет коэффициентов сопротивлений движению автомобиля по пути выбега [Текст] / Э. Х. Рабинович, В. П. Волков, Е. А. Белогуров // Вестник ХНАДУ. – Х. : ХНАДУ, 2009. – № 44. – С. 30–35.

4. BOSH [Текст] : автомоб. справ. : пер. с англ. – М. : Изд-во АН СССР, 1945. – 144 с.

5. Янте, А. Механика движения автомобиля [Текст] / А. Янте. – М. : Гостехиздат, 1958. – 263 с.

6. Петрушов, В. А. Мощностной баланс автомобиля [Текст] / В. А. Петрушов, В. В. Москвин, А. Н. Евграфов. – М. : Машиностроение, 1984. – 160 с.

7. Метрологічне забезпечення динамічних випробувань шляхово-транспортних машин [Текст] / М. А. Подригало, А. І. Коробко, Д. М. Клец, В. І. Гацько // Тракторна енергетика в рослинництві : вісн. Харк. нац. техн. ун-ту сільського госп-ва ім. П. Василенка. – Х. : ХНТУСГ ім. П. Василенка, 2009. – Вип. 89. – С. 87–99.

8. Клец, Д. М. Метод определения параметров движения средств транспорта с помощью датчиков ускорений [Текст] / Д. М. Клец, Е. А. Дубинин // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. – Х. : ХНТУСГ ім. П. Василенка, 2014. – Вип. 151. – С. 373–378.

Стаття надійшла до редакції 29.05.2017 р.

УДК 629.017

А. В. Литвинов

МЕТОД ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПАРАМЕТРОВ СОПРОТИВЛЕНИЯ ДВИЖЕНИЮ СПЕЦИАЛЬНОЙ КОЛЕСНОЙ ТЕХНИКИ В ДОРОЖНЫХ УСЛОВИЯХ

Разработан метод определения параметров движения специальной колесной техники и его составляющих – суммарного коэффициента дорожного сопротивления и коэффициента аэродинамического сопротивления с использованием микропроцессорного комплекса. Предложенный метод учитывает особенности изготовления и применения специальной колесной техники.

К л ю ч е в ы е с л о в а: коэффициент дорожного сопротивления, коэффициент аэродинамического сопротивления, микропроцессорный комплекс, специальная колесная техника.

UDC 629.017

O. V. Litvinov

THE METHOD OF DETERMINING OF THE OF RESISTANCE FORCE TO THE MOVEMENT OF WHEELED SPECIAL PURPOSE VEHICLES IN CERTAIN TERRAIN CONDITIONS

The methods of determining parameters of moving of wheeled special purpose vehicles and it's components – combined coefficient of road resistance and drag resistance force was invented with use of computerized complex. Offered method considers the aspects of manufacturing of the wheeled special purpose vehicles.

K e y w o r d s: coefficient of road resistance, coefficient drag resistance, computerized complex, special purpose vehicles.

Літвінов Олексій Володимирович – ад'юнкт Національної академії Національної гвардії України.